

Riksantikvaren
Postmottak@ra.no

Oslo, 28.06.2024

Vår ref.: 24/65

Deres ref.: 24/0139-1

Bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø - høring av forslag

Museumsforbundet takker for anledningen til å levere inn høringsinnspill på Riksantikvarens forslag om bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø.

Innledende kommentarer

Norges museumsforbund leverte innspill til første høringsrunde 11. mars i år på Riksantikvarens disposisjon for bevaringsstrategier. I følgende innspill vil vi se litt på korrelasjonen mellom disposisjonen og forslaget. Vi merker oss at i denne versjonen av bevaringsstrategien blir museene noe tydeligere nevnt som samarbeidspartnere og kompetanseinstitusjoner på både nasjonalt og regionalt nivå. Dette er en klar forbedring.

I forslaget til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø foreslås det fire deltema som berører bygninger, landskap, kulturmiljø i skog og etter reindrift. I høringsnotatet understrekes det at det ønskes konkrete innspill på utfordringer, avgrensinger og prioriterte deltema. Innledningsvis vises det også til et behov for å utvikle et samarbeid mellom landbruket og kulturmiljøforvaltningen. Museumsforbundet mener dette er et godt utgangspunkt for å kunne utforme en strategi hvor man involverer alle relevante kompetanseparter som er nødvendig for å klare å ivareta kulturmiljøer som står i fare for å forsvinne fordi de ikke lenger er i aktiv drift eller har endret bruksområde (ombruk). Tverrsektorielt samarbeid er imidlertid helt nødvendig for å få et helhetlig bilde av

bevarings- og sikringsutfordringer i landbrukets kulturmiljøer. Det er også behov for å tydeliggjøre noen begreper og hva ulike sektorer kan bidra med. Ett eksempel er bruken av kulturmiljøforvaltningen. Slik dette defineres på Riksantikvarens nettside er bare deler av museumssektoren en del av den; universitetsmuseene og sjøfartsmuseene, mens Kulturdepartementet og Kulturdirektoratet ikke har noen tydelig rolle i forskrift om fastsettelse av myndighet. I mange tilfeller er det kommunene som er ansvarlig forvaltningsorgan, som ofte bruker museene som rådgivere i kulturmiljøspørsmål. Dette mener vi illustrerer et viktig poeng når museenes rolle som relevant aktør delvis underkommuniseres bevaringsstrategien.

Det legges i strategien stor vekt på bruk, gjenbruk og sirkulær økonomi samt kulturminnenes og kulturmiljøenes betydning for reiseliv, stedsutvikling og samfunnsliv generelt. Dette kan Museumsforbundet støtte, men vi mener at bevaring av autentiske kulturmiljøer, som kan bidra til å gi opplevelser og kunnskap om tidligere tiders drift, får for liten plass i strategien. Ombygde og gjenbrukte låver og koier kan bidra til bruk og visuell bevaring av kulturmiljøene, men vil ikke nødvendigvis kunne brukes som historisk dokumentasjon. Dette aspektet bør styrkes og verdien av opplevelse, bruk og dokumentasjon må tydeliggjøres. Dette er noe museene kan bidra med, og som de allerede gjør i stor grad. Museumsforbundet mener det er et potensial for å kartlegge hva museene allerede har og aktivt bruker i formidling og hvilket uutnyttet potensial det er i museene for å styrke bevaring og formidlingen av landbrukets kulturmiljø. For å få til dette må man, som Museumsforbundet allerede påpekte i det tidligere innspillet til disposisjonen, i større grad se på museene som sentrale medaktører og samarbeidsparter. Vi vil i denne sammenhengen understreke at vi fullt ut støtter Kulturlandskapsnettverkets innspill hvor de understreker at museene må få en større og langt tydeligere rolle som garantister for en helhetlig forvaltning i strategien generelt. En konsekvens av dette er å tilrettelegge for museene på en måte som gjør at de blir bedre rustet til å bidra inn i arbeidet med den kompetansen de har. Det betyr en åpning for at virkemidler og tiltak også innbefatter museene, uavhengig av eierforhold og organisasjonsstruktur. Kulturlandskapsnettverket vil kunne bli en god samarbeidspart for både

Riksantikvaren og den regionale kulturmiljøforvaltningen i fylkeskommunene i dette arbeidet.

For bevaringsstrategien for landbrukets kulturmiljø er overgangen til det moderne industrielle landbruket viktig å ivareta på tilfredsstillende vis. Vi mener det bør foretas en tydeligere grenseoppgang mellom flere av de nye bevaringsstrategiene når det gjelder moderne landbruk, skogbruk og tilhørende bearbeidingsindustrier som meieri og sagbruk samt annen trebearbeiding med mer. Fiske som del av jordbruksnæring er for eksempel ikke tatt med, og må eventuelt ivaretas gjennom strategien for kystens kulturmiljøer. Museumsforbundet mener det må tas noen overordnede blikk på de nye bevaringsstrategiene når alle de er ferdigstilt for å unngå at noen viktige felt har falt ut.

Utfordringer til deltemaene

Bevaringsstrategien nevner flere utfordringer knyttet til deltemaene, deriblant endringer i drift og næringsstruktur, men også til et mer maskinelt drevet og masseproduserende drift og bruk av ressursene. Det betyr at det blir færre anlegg i drift og flere som sitter på bygninger og jordbruksanlegg som ikke lenger er bærekraftige. Viktig kulturhistorisk kunnskap kommer tidvis i konflikt med det maskindrevne jordbruket og dette utgjør en stor utfordring særlig i tilknytning til arkeologiske kulturminner som lett ødelegges ved bruk av nye tyngre maskiner.

Museumsforbundet har ved tidligere anledninger fått tilbakemeldinger fra våre medlemmer om gjengroing og lite tilgjengelige kulturmiljøer som en utfordring i forhold til bevaring og forvaltning. Dette har vi merket oss at defineres som en utfordring i bevaringsstrategien. Dette fenomenet er særlig utfordrende for de skogfinske kulturmiljøer/minner, men også gjeldende for de samiske og kvenske kulturmiljø – minner i områder som ikke lenger er i bruk eller har blitt forskjøvet av annen bruk.

I 2023 ble seterkulturen i Norge og Sverige nominert til UNESCOs verdensarvliste over immateriell kulturarv. Dette understreker seterdriftens betydning i og verdi for både den materielle og

immaterielle delen av setringen, og verdien av å holde vedlike og videreføre praksis og kunnskap gjennom samskapende aktivitet. Den immaterielle kulturarven etter seterdrift er i ferd med å gå tapt og kunnskapen og praksisen med seterdrift må vernes for å få et bedre bilde av hvordan driften har skapt landskapet den har operert i og den kunnskapen som følger med kan kun forvaltes gjennom formidling. Valdresmusea er til orientering ansvarsmuseum for prosjektet «Eit skigardsdele» der flere museer og andre institusjoner deltar og som er svært relevant for arbeidet med setring fremover og et viktig eksempel på hvordan den immaterielle kulturarven kan ivaretas. Museumsforbundet mener at det å tenke sirkulærøkonomi og ombruk når en skal møte de utfordringene som kommer til syne i bevaringsstrategien er et viktig grep for en mer bærekraftig og klimavennlig forvaltning av landbrukets kulturmiljø. Hvordan et stadig mer uforutsigbart klima i endring legger press på kulturminner og kulturmiljø i forbindelse med land- og skogbruk er et viktig tema fremover der det også kan være relevante erfaringer og kunnskaper å hente i museene. Samiske kulturminner etter 1917 er ekstra utfordrende fordi de har havnet i en blindsoner. I tillegg skal man ikke se bort fra at fornorskingspolitikken som pågikk en del år etter 1917 har medført en manglende interesse fra forvaltningsmyndighetenes side. Det har kommet fra flere hold at den øvre grensen for fredning av blant annet samiske kulturminner bør være høyere enn det den er nå.

Avgrensning

I høringsnotatet ber Riksantikvaren om tilbakemelding på særlig avgrensningene i strategien, og Museumsforbundet stiller seg bak Riksantikvarens forslag om en bredere kartlegging av landbruksmiljøene etter urfolk og nasjonale minoriteter. En slik kartlegging bør i så tilfelle ta høyde for urfolks og nasjonale minoriteters tradisjonelle bruk av naturen og skogen, med dette viser vi spesifikt til eksempelvis samisk fiske som en del av sitt landbruk. Flere museer arbeider med slike spørsmål og kan være gode kompetanseparter.

Avgrensningen er videre særlig konsentrert rundt den materielle kulturarven, da dette anses som kulturmiljøforvaltningens arbeidsfelt. Norges museumsforbund har i tidligere innspill prøvd å vise

til den immaterielle kulturens tette sammenheng med den materielle. De to aspektene henger sammen både i forbindelse med håndverk og i utøvelse av ulike former for drift, deriblant landbruk som er tema for denne strategien. Vi mener med andre ord at den immaterielle kulturarven ikke kan overses i et strategidokument som skal vise retning med tanke på videre bevaring av ulike kulturmiljø og praksiser tilknyttet dette. Vi merker oss like fullt at det i denne versjonen av strategien blir tatt større høyde for den immaterielle kulturens betydning i bevaringssammenheng. Dette synes Museumsforbundet er en positiv utvikling i forvaltningsmyndighetenes strategiarbeid. Også i denne bevaringsstrategien blir det tydelig at det er mange tangeringspunkter til andre bevaringsstrategier. Disse kan bidra til at det oppstår blindsoner på viktige områder og at viktige kulturmiljøområder ikke får den nødvendige oppmerksomhet. Det er derfor bra, slik vi ser det, at Riksantikvaren har foreslått at det utarbeides en egen strategi for teknisk industrielle kulturminner. Dette er et viktig arbeidsområde for mange av Museumsforbundets medlemmer. Vi er kjent med at arbeidet med fornyelse av denne planen er startet opp og at det ser ut til å være positiv utvikling i arbeidet, og vi vil følge utviklingen i dette fremover.

Øvrige avgrensinger som utelater fiske, frukt dyrking og kombinasjonsbruk mener vi gjør at strategien fremstår noe mindre fleksibel med tanke på de ulike arbeidsområder som landbruket har bestått av. Museumsforbundet foreslår å inkludere blant annet de førstnevnte formene for landbruk i bevaringsstrategien som i stor grad har satt spor i landskapet.

Roller, aktører og ansvar

Museumsforbundet registrerer at museumssektoren regnes som relevante aktører på regionalt nivå, særlig de arkeologiske forvaltningsmuseene. Vi skulle gjerne sett at dette markeres mer tydelig i forslaget til bevaringsstrategi. Bevaringsstrategien maner til samarbeid med private eiere og forvaltere og private aktører om vern og bruk av kulturmiljø. Museumsforbundet mener at Riksantikvaren kunne vært langt tydeligere på hvem som er private forvaltere og andre private aktører i denne konteksten. Museene er etter vårt syn relevante i forhold til alle innsatsområdene

som strategien skisserer; de er kunnskapsinstitusjoner, tradisjonsbærere formidlere av både materielle og immaterielle kulturer, i tillegg gir de et utall besøkende gode og innsiktsfulle opplevelser. Vi vil understreke at museer og kultur- og kompetansesentre allerede er sentrale og viktige aktører i arbeidet og vil være det fremover. Flere av våre medlemmer forvalter store kulturlandskap, drifter gamle kulturmiljø og har god kompetanse på bevaring og forvaltning samt kunnskap om eldre praksiser og bruk som ikke lenger passer inn i det moderne driften. Noen av disse, som Havrå, er også fredet. Trender rettet mot det lokale og kortreiste, og behovet for et mer bærekraftig produksjonsnivå gjør at denne kunnskapen både kan revitaliseres og aktualiseres inn i en grønnere fremtid. Da er det slik vi ser det helt nødvendig å ha museene som relevante samarbeidsparter – også i forhold til private eiere som gjerne ønsker bevare kulturmiljø og kulturhistoriske bygninger, men gjerne mangler den nødvendige kompetanse innen antikvarisk bygningsvern.

Deltema og prioriteringer

Deltemaene om landbrukets kulturmiljø er valgt ut fordi de enten representerer kunnskapshull eller generelt særskilte utfordringer. Museer har gjennom bygg- og fartøyvernsentre god kompetanse i forhold til tradisjonelt håndverk og praksiser tilknyttet dette. Det er etter vår mening utfordrende at Riksantikvaren i sitt forslag til bevaringsstrategi ikke innbefatter museene i denne med tanke på kunnskapen som bygges opp gjennom forskning og formidling. Museene er i tillegg unike i den grad at de også har samlinger som peker på tidligere drift og bruk knyttet til landbruket og kulturmiljøene som har sitt utspring fra denne praksisen. Herunder immateriell kunnskap som vi tidligere har påpekt har klare sammenhenger med den materielle kunnskapen. Slik Museumsforbundet ser det så er dette en sammenheng som flere museer påpeker i sine høringsinnspill, men som like fullt underkommuniseres det i forslagene til de ulike bevaringsstrategiene som presenteres.

Museumsforbundet synes at Riksantikvarens inndeling av deltema og den innsnevringen som begrenses til dyrket mark utelukker mange flere kulturlandskap som ikke nødvendigvis har bygninger tilknyttet kulturmiljø, men bærer preg av annen bruk og utvinning av ressursene. Kulturlandskapsnettverket viser i denne sammenhengen til hvordan husdyrhold i stor grad trues av gjengroing, og dette er litt av utfordringen knyttet til reindrift. Det er viktig i samisk kultur at deres bruk av og samspill med naturen i minst mulig grad skal etterlate seg spor (her viser vi til NMF sitt innspill til disposisjon fra mars). Kombinasjonsbruk har heller ikke vært uvanlig og kystens gårdsbruk kommer ikke så mye frem i strategien. Det er gjerne marginale driftsformer, men de representerer like fullt viktige kulturmiljøer som blir forvaltet av museene.

Tiltak

Å styrke næringsutvikling og reiseliv, at lokalsamfunn og frivillige blir engasjert og at fortellinger om landbrukshistorie og virksomhet blir formidlet til allmenheten er noe Museumsforbundet kan stille seg bak, men det krever at virkemidler og tiltak balanseres mot hensynet til vern og en tilrettelegging som gjør at kulturmiljøets opprinnelige funksjon og praksis i stor grad blir videreformidlet og ivarettatt. Kulturlandskapsnettverket viser til utfordringer knyttet til særlig ny bruk, ettersom dette ikke vil bidra til en bevaring av de omkringliggende kulturmiljøene som har en tilknytning til tidligere bruk og praksis, med tap av blant annet bygningens og /eller kulturmiljøets autentisitet i siste instans. Hensynet til kunnskap og kompetanse, og ikke minst selve kulturmiljøet og kulturminnene må samsvare med tenkningen rundt særlig dette med reiseliv og næring; noen kulturminner er skjøre, og ved for mye aktivitet vil de forringes.

For aktiviteter og tiltak i sammenheng med bevaring og ombruk vurderer Riksantikvaren at det er fornuftig å samordne tiltaksordninger for å stimulere til istandsetting, tilpasning, bruk og ombruk. Museumsforbundet vil understreke at dette ikke må bety at museene utelukkes som søkere. Dagens sektortenkning har svakheter, blant annet ved at det ser ut til å være et veldig stort fokus på private eiere. Så lenge det er en så stor andel museer som forvalter og formidler kulturmiljø og

verneverdige bygninger etter ulik form for menneskelig aktivitet, vil det være kunstig om ikke disse virkemidlene når frem til museene som formidler sine bygg til offentligheten. Ikke minst fordi disse er offentlig tilgjengelige.

I denne sammenhengen henviser vi til Museumsforbundets innspill til håndverksstrategien og museenes rolle som kompetansesentre. Det trengs mulighet til å søke midler for å få den rette kompetansen. Samordning av virkemidler synes å gå igjen i Riksantikvarens utforming av flere bevaringsstrategier. Museumsforbundet er bekymret for at det i praksis betyr en «fortynning» av midler som er søkbare for museene, noe som igjen får ytterligere økonomiske konsekvenser for våre medlemmer. Den pågående debatten på fylkeskommunalt nivå om fjerningen av museene som mottakere i kap. 1429 post 71 i statsbudsjettet, og prioriteringen av privat eierskap har allerede fått konsekvenser for enkelte museer, særlig i Vestland fylke. Dette understreker Museumsforbundets poeng om alvorlighetsgraden i å utelate museene som relevante aktører i såpass viktige forvaltningsdokumenter som Riksantikvarens bevaringsstrategier er.

Skogen vært et skjulested som fluktrute for motstandsfolk, jøder, krigsfanger og andre grupper under andre verdenskrig. Partisanhuler langs hele Finnmarks- og Tromskysten er viktige spor etter en marginal gruppe med store tap. Så sent som i 2017 klarte man å lokalisere den siste plassen etter partisanvirksomhet. Steder som er knyttet til aktivitet under andre verdenskrig er sårbare for menneskelig aktivitet og har ofte vært utsatt for plyndring. De representerer en bruk og et lite kulturmiljø som representerer en vanskelig tid i et krevende landskap og dramatisk historie. Sporene i landskapet må ses i sammenheng med krigens kulturminner, og flere av våre medlemmer forvalter nettopp disse kulturmiljøene på ulikt vis.

Kulturmiljø etter reindrift innebærer å lokalisere spor langs trekkveier: fangstanlegg, gropesystemer, ledegjerder og skyteskjul. Boplasser med gammer og gammetufter, reingjerder, melkeplasser, ildsteder og offersteder. Vi viser til protokoll fra konsultasjon med Sametinget, hvor

det foreslås fra Sametinget at man utvider kulturmiljø etter reindrift til også å gjelde fangst og utmarksbruk. På den måten vil man få en mer helhetlig forståelse av det tidlige samiske landbruket.

Museumsforbundet stiller seg bak Riksantikvarens konklusjon om dokumentasjonsbehov i tilknytning til både den materielle og immaterielle kulturarven forbundet med reindrift og samiske kulturmiljø. De samiske kompetansemiljøene og museene vil være nødvendige samarbeidsparter i en dokumentasjonsprosess, det samme vil de kvenske og skogfinske museene og kompetansesentrene være. Tradisjonshåndverk og praksiser må ses i sammenheng med hvordan man har forvaltet naturressursene i et urfolks- og minoritetsperspektiv.

Med vennlig hilsen

Ole Aastad Bråten
styreleder

Liv Ramskjær
generalsekretær

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og oversendes uten signatur.